

Tartu Ülikool
Psühholoogia instituut

Karl Lomp

**KUIDAS MÕJUTAB INTENSIIVNE JA
VÄLISMAINE TÖÖKOGEMUS ISIKSUST JA
VÄÄRTUSEID?**

Uurimistöo

Juhendajad: Kenn Konstabel

Toivo Aavik

Läbiv pealkiri: Intensiivse välismaise töö mõju

Tartu 2015

Kuidas mõjutab intensiivne ja välismaine töökogemus isiksust ja väärtuseid?

Kokkuvõte

Käesoleva uurimuse eesmärgiks oli uurida kuidas mõjub SW Advantage poolt pakutav müügitöö isiksust ja väärtuseid. Antud programmis osalejad veedavad terve suve USA-s ükselt uksele raamatuid müües. Uuringus osales 53 Eesti üliõpilast, kelle isiksust ja väärtust mõõdeti kevadel, enne USA-sse minekut ning sügiselt, peale sealt naasmist. Uurimuses osales ka kontrollgrupp, millesse kaastati 132 Eesti üliõpilast. Uurimuse tulemusena leiti, et kaks gruppi erinesid juba üksteisest enne vaadeldava suve algust ekstravertuses ning väärtuste prioriteetides. Samuti tuli tulemustes välja, et suve jooksul oli aset leidnud mitmed muutused nii isiksuses kui ka väärtustes.

How does intensive work abroad affect personality and values?

Abstract

The aim of this thesis was to investigate possible changes in personality and values in regards to Estonian students who take part in a summer job program provided by SW Advantage. In the aforementioned program students will spend three months in the USA selling books from door to door. The sample size for the SW group was 53. In addition to the previous group a control group was also introduced. The control group also consisted of students, however the sample size was 132. Results showed that the two groups differed already before the investigated timeframe. Significant differences were discovered in extraversion and value priorities. Significant change in personality and values were also noted after the summer.

Sissejuhatus

Käesoleva töö eesmärgiks on uurida, millist mõju avaldab välismaine suure intensiivsuse ja stressiga töökogemus inimese väärtustele. Selle uurimiseks kaasasin uurimusse Eesti üliõpilasi, kes käisid 2014 aasta suvel USA-s ükselt uksele raamatuid müümas. Antud töö vahendajaks oli Southwestern Advantage. Nimetatud firma baseerub USA-s ning muuhulgas värbab iga kevad erinevate Euroopa riikide noori osalema oma firma tegevuses. Suveks USA-sse läinud õpilaste põhiline väljund oli müüa raamatuid. Töölised said tasu iga müüdud üksuse (teatud kogus raamatuid) pealt.

Antud valimi teeb huvitavaks uurimisobjektiks asjaolu, et kõik projektis osalejad lahkuvad ning naasevad USA-st samal ajal vähendades seeläbi seksuvaid muutujaid. Sellele lisaks on kõigil osalejatel väga sarnased tööpäevad ning ajasisustus. Nimelt on kõik osalejad hommikust õhtuni ükselt uksele raamatuid müümas. Nimetatud graafikud järgitakse argipäeviti. Firma tasustab ka häid müüjaid preemiatega, tagades sellise lähenemisega töötajate motivatsiooni rohkem tööd teha. Puhkepäevad on sisustatud meeskondlike tegevustega, millest võtavad osa kõik meeskonna liikmed. Isiklikku vaba aega on projektis osalejatel minimaalselt.

Antud uurimuse ajendas ka asjaolu, et programmist varem osa võtnud inimesed kirjeldasid, et antud suvi muutis neid palju paremaks suhtlejaks, enesekindlamaks ning et see kogemus arendas neid üldiselt paremaks ning tegi sihi silme eest selgemaks. Samuti leidsid varasemad osalejad, et nad ei oleks kindlasti suutnud arendada ennast sarnasel viisil kui nad ei oleks antud programmist osa võtnud. Seega oligi minu kui uurija jaoks põnev teada saada kui võrd peavad siinkohal paika enesekohased hinnangud ning kas ja kui palju on isiksus ning väärtused võimelised kolme kuu jooksul muutuma.

Kirjanduse ülevaade

Isiksusest

Käesolevas töös vaadeldakse isiksust viiefaktorilise mudeli alusel, mille Costa ja McCrae (1997) on jaotanud alljärgnevalt:

Neurootilisus – kalduvus ärevusele, kurbusele, süütundele, vihale ja muule sarnasele.

Võrreldes madala neurootilisusega inimestega kalduvad kõrgema neurootilisusega inimesed rohkem muretsema ning kogevad rohkem negatiivseid emotsioone.

Ekstravertsus – kõrgete ekstravertsete joontega inimesed kalduvad kogema rohkem positiivseid emotsioone ning olema seltskondlikud. Ekstraverdid eelistavad olukordi, mille osaks on suhteline. Samuti on ekstraverdid enekindlamad, jutukad ja aktiivsed. Madala ekstravertsuse skooriga inimesed eelistavad pigem üksi olla, sealjuures ei tee üksiolemine neid inimesi kurvaks.

Avatus kogemusele – antud komponent ennustab kuivõrd on inimene uudishimulik, avatud erinevatele uutele ideedele ja kogemustele. Kõrge avatusega inimesed võtavad kergemini omaks uusi ideid ning väärtuseid. Seevastu madala skooriga inimesed kalduvad olema konservatiivsed ning eelistavad järeleproovitud uuele ja tundmatule.

Sotsiaalsus (leplikus) – Sotsiaalsuse skoor ennustab kuivõrd inimene usaldab, on omakasupüüdmatu ja leplik. Kõrgema skooriga inimesed on ka rohkem abivalmid. Seevastu madala skooriga inimene on pigem enesekeskne ning skeptiline teiste kavatsuste suhtes.

Meelekindlus – Meelekindluse skoor ennustab kuivõrd on inimene võimeline kontrollima ebasoovitavat käitumist. Kõrge meelekindlusega inimesed planeerivad rohkem ning viivad oma kavatsusi tõenäolisemalt ellu kui see nõuab suuri pingutusi.

Normatiivsed muutused isiksuses

Olgugi, et isiksust peetakse täiskasvanuikka jõudes küllaltki stabiilseks (Roberts, Walton ja Viechtbauer, 2006) on ka leitud, et isiksus on võimeline muutuma ka täiskasvanueas. Neid muutuseid vaadeldakse laias laastus kas normatiivsete või spetsiifiliste muutustena.

Normatiivseteks muutusteks kutsutakse muutuseid, mille puhul on tähendatud üldist tendentsi populatsioonis. Näiteks leidsid Specht, Egloff ja Schmukle (2011), et vanuse kasvades suureneb emotsionaalne stabiilsus (neurootilisus väheneb). Antud stabiilsuse kasv

jätkub kuni neljakümnenda eluaastani. Samuti on tähendatud normatiivseid muutuseid anud vallas viiekümne ja kuuekümnenda eluaasta vahel. Seejärel jääb antud isiksusjoon stabiilseks. Sarnaseid tendentse on märgitud ka teiste joonte juures suures viisikus. Näiteks meelekindluse juures on leitud, et normatiivne kasv leiab peamiselt aset vanusevahemikus 22 kuni 50 eluaastat. Ekstravertsuse juures on üldiselt tähendatud, et see väheneb vanuse suurenedes.

Sündmustest tingitud muutused isiksuses

Lisaks normatiivsetele muutustele on mitmel puhul leitud, et isiksus võib erinevatel juhtudel spetsiifiliste keskkonnatingimuste tagajärjel muutuda. Näiteks leidsid Hudson, Roberts ja Lodi-Smith (2012) et need inimesed kes pühenduvad oma töösse kogevad erinevaid muutuseid oma isiksuses. Uurimuses tähendati, et juhul kui inimene panustab oma töökohta nii emotsionaalselt kui kognitiivselt, siis võivad aset leida muutused kõikides isiksusjoontes peale avatuse.

Lisaks eelnevale on ka uuritud jäigemaid sündmuseid, millel on kindel algus ja lõpp. Saksamaal korraldati uuring mille käigus (Jackson, Thoemmes, Jonkmann, Ludtke & Trautwein, 2012) vaadeldi sõjaväkke minna otsustanud noormehi. Antud uuring viidi läbi Saksamaal, kus on sõjaväekohuslasel valik, kas minna aega teenima sõjaväkke või teha sama periood ühiskondlikult kasulikke töid. Tulemustest leiti, et mõlemad grupid kogesid mingil määral normatiivseid muutuseid (emotsionaalse stabiilsuse ja meelekindluse suurenemine).

Sellele lisaks tähendati, et sõjaväkke läinute hulgas toimus sotsiaalsuse oluline vähenemine. Uuringus toodi ka välja, et antud muutus oli jääv, kuna hilisematel mõõtmistel olid isiksusjooned jäänud samaks, mis välistas selle, et kaitseväes osalejate sotsiaalsus oli lihtsalt toppama jäänud ning jõudis normatiivselt järele kasvada.

Samuti leidis antud uuring, et isikud, kes otsustasid ühiskondliku töö kasuks kogesid sotsiaalsuse suurenemist. Autor pakkus ka välja, et kuna eelnevatest uuringutest on leitud vastakaid tulemusi sotsiaalsuse suurenemise kohta, siis võiks öelda, et ühiskondlik töö tekitab mingil määral sotsiaalsuse kasvu.

Kust saab alguse isiksuse muutus?

Uurides vahetusõpilasi, leidsid Zimmermann ja Neyer (2013), et välismaale minevate õpilaste isiksus erineb juba kontrollgrupist enne välismaale minekut. Täpsemalt tähendasid

uurijad, et õpilased, kes otsustasid minna välismaale mingiks ajaparioodiks omasid märkimisväärseid erinevusi ekstravertuses, avatuses ning meelekindluses.

Antud leid kinnitas uurijate jaoks hüpoteesi, et konkreetsetes tegevustes osalemiseks on vajalik juba teatav isiksusjoonte komplekt. Teisalt leiti, et kõik vahetusõpilased, hoolimata kui pikalt nad välismaal olid, kogesid avatuse ja sotsiaalsuse kasvu ning neurootilisuse kahanemist. Need leiud olid kooskõlas normatiivse arengu suunaga. Erinevus seisnes selles, et nimetatud muutused toimusid vahetusõpilastel kiiremini kui kontrollgrupil. Kokkuvõtvalt saab antud uuringu põhjal öelda, et isiksuse arengus võib samal ajal esineda nii enese poolt valitud komponent, ning samal ajal ka mängib rolli keskkond sotsialisatsiooni näol.

Seda leidu toetab ka osaliselt vastavuse printsiip (Roberts, Wood, Caspi, 2006), mille kohaselt on elusündmuste mõjuks süvendada neid isiksusjooni, mis viisid nendes sündmustes osalemiseni.

Teise tähtsa aspektina mainivad Roberts jt ka plastilisuse printsiipi, mille kohaselt on isiksus keskkonna poolt vormitav hoolimata vanusest.

Väärtustest

Sarnaselt isiksusele on väärtused suhteliselt stabiilsed omadused. Väärtused dikteerivad suuresti selle, mida inimene oma elus tähtsaks peab ning omavad suurt mõju sellele, milliseid eesmärke valitakse ja täidetakse. Neid võib vaadelda kui isiklike uskumusi käitumiste kohta, mis on omakorda pingereas vastavalt isiklikele tähtsusele (Schwartz, 1992). Erinevalt hoiakutest on väärtused järjestatud tähtsuse järjekorras ning need on abstraktsemad kui enamik hoiakuid (Schwartz, 1992).

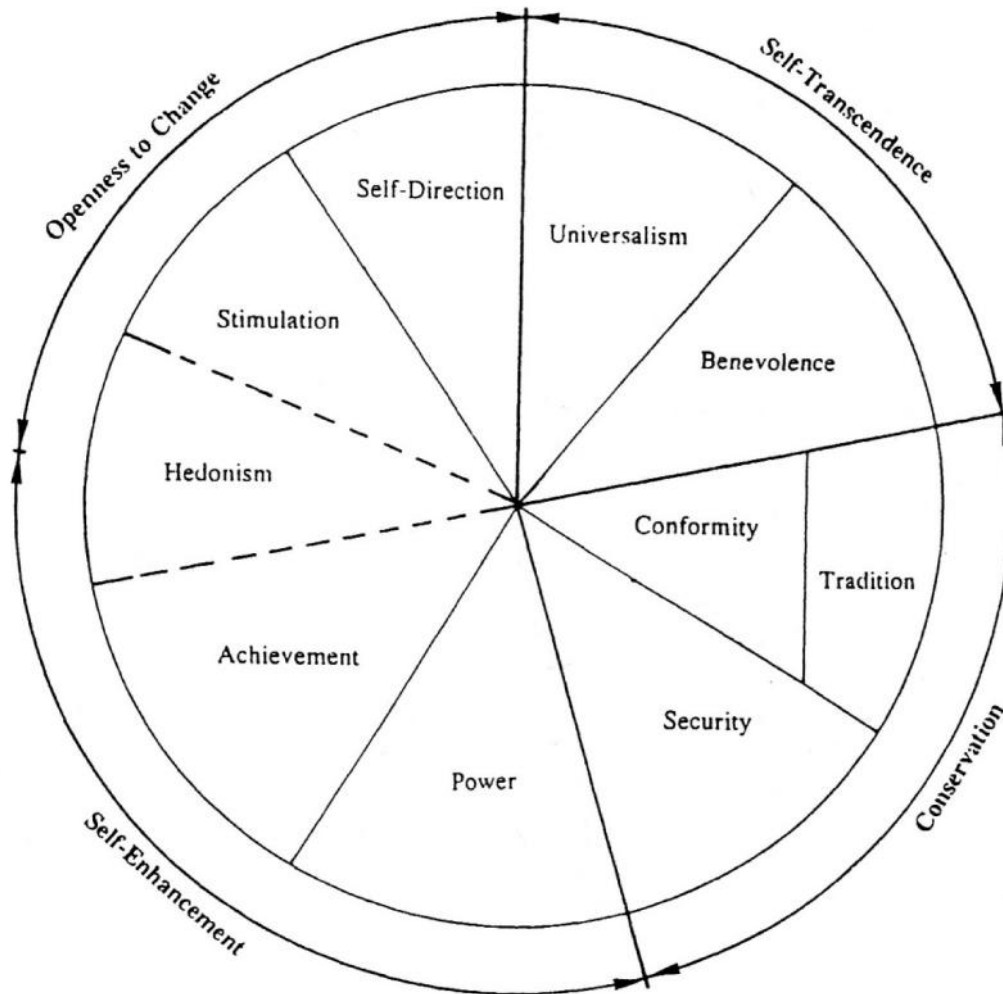
Samuti võib väärtuseid vaadata kui õigustusi oma käitumisele. Näiteks kui mingis situatsioonist tajutakse mingisugust käitumist kui sobivat ja ihaldatavat, siis võivad vastavad väärtused aidata seda õigustada. Näiteks kõrgete konformsuse (konformsus seaduse ees) ja võimu (seadust kehtestada) näitajatega politseinik saab enda jaoks õigustada kuriteo teinud ema arreteerimist. Olgugi, et viimane võib paluda, et teda ei arreteeritaks kuna tal on väiksed lapsed. Seevastu politseinik, kellel puuduvad kõrge konformsuse väärtused võib antud olukorras tunda frustratsiooni (Bardi jt, 2013)

Schwartz jaotas väärtused kümnesse põhilisse dimensiooni. Alljärgnevas nimekirjas on välja toodud Schwartzi kümme põhiväärtust. Iga väärtuse taha on märgitud aspektid, mida inimene antud väärtuste omamise puhul tähtsaks peab.

- Võim – autoriteet, juhtimine, domineerimine; sotsiaalne staatus ja prestiiž.
- Saavutus – enese edu ja võimekus, ambitsioon ning mõju. Samuti ka intelligentsus ja enese-austus
- Hedonism – nauding ning elu nautimine
- Stimulatsioon – mitmekesine ning põnev elu; julged ettevõtmised
- Enese määratlemine – loovus, vabadus, iseseisvus, uudishimu. Oma eesmärkide ise valimine
- Kõikehaaravus – mõistmine, lugupidamine, võrdsus, kõigi inimeste heaolu ja looduse kaitsmine.
- Heasoovlikkus - heatahtlikkus, ausus, andestusvõime, lojaalsus, kohusetunne, sõprus, mõistmine
- Traditsioon – oma positsiooni aktsepteerimine, pühendumine, alandlikkus, traditsioonide ja religiooni austamine, enese piiramine
- Konformsus – enesedistsipliin, kuuletumine.
- Turvalisus – lähedaste, ühiskonna jm turvalisuse ja harmoonia hoidmine. Sotsiaalse korra stabiilsuse hoidmine.

Nimetatud väärtused on Schwartz paigutanud ringmudelisse. Ringi peal on jaotatud väärtused kahte dimensiooni, milles üks on avatus muutusele vastandatuna konservatiivusega ja teine Eneseületamine vs Eneseupitamine. Schwartzi loodud väärtuste süsteem töötab järgnevalt.

Väärtused, mis asuvad vaadeldava väärtuse kõrval, kalduvad omama sarnast prioriteeti vaadeldavale väärtusele. Seevastu, vaadeldava väärtuse vastas olev väärtus peaks olema just minimaalne (vt *Joonis 1*.) Näiteks kõrge kõikehaaravuse puhul (ingl: universalism) peaks võimu väärtus olema suhteliselt madal.

Joonis 1. Väärtuste struktuur (Schwartz, 1992).

Eluvalikud ja väärtused

Erinevatest uuringutest on leitud, et inimesed kalduvad valima väärtuseid, mis sobivad kokku nende keskkonnaga. Näiteks leidsid Knafo ja Sagiv (2004), et töötajad kalduvad oluliseks pidama väärtuseid, mis sobivad nende elukutsetega. Antud uurimuses vaadati kolmekümmend kahte töökohta, ning leiti, et väärtuste prioriteedid on märkimisväärses sõltuvuses sellega, mis elukutset inimene valdab. Samuti tähendasid Schwartz ja Bardi (1997), et endise nõukogude liidu maade elanikud kaldusid hoidma väärtuseid, mis läksid varem kokku kommunistlike vaadetega.

Väärtuste muutumisest

Väärtuste muutumine võib aset leida, kas enesest tulenevate valikute, sotsialisatsiooni või kahe eelmainitu koosmõju tagajärjena. (Bardi ja Goodwin, 2011). Lahtimõtestatuna tähendab see seda, et enesest tulenevate valikute puhul valib inimene oma ellu sündmuseid,

mis juba sobivad tema väärtuste komplektiga, seeläbi kinnitades olemasolevaid väärtuseid. Tulenevalt asjaolust, et väärtused on vägagi stabiilsed on pakutud välja, et muutused läbi sotsialisatsiooni leiavad vaid aset siis kui mitmed aspektid elus muutuvad korraga. Vastasel juhul võib kõne all olev inimene ikkagi otsida oma väärtustele väljundi näiteks läbi hobi või töökoha vahetuse. (Bardi ja Goodwin, 2011). Seda seisukohta süvendab ka Schneideri jt ülevaade (2000), kus leiti, et inimesed jäävad püsima töökohtadesse, mis nende väärtustega sobivad ning lahkuvad kui väärtused ei sobi. Sellele lisaks leidsid Cable ja Parsons (2001), et esimese kahe aasta jooksul uuel töökohal suurenesid töötajatel väärtused, mis seonduvad tööga. Näiteks mõistmine või loovus, mida võib Schwartzist lähtuvalt pidada kas kõikehõlmavuse või enese-määratlemise osaks.

Eelnevale lisaks on ka asitõendeid, et väärtuste kujunemisel on osa juba enne sündmust eksisteerivatel väärtustel. Näiteks on nimetatud seaduspära tähendatud majandusteaduskonna üliõpilastel. Majandusteaduskonda õppima läinud esmakursuslastel mõõdeti väärtuseid, millest leiti, et võrreldes keskmistega väärtustasid uuringus osalejad rohkem eneseupitamist ning madalamat kõikehõlmavust. Aja möödudes eelmainitud väärtused ka kinnistusid. (Gandal, Roccas, Sagiv, Wrzesniewski, 2005)

Hüpoteesid

Tulenevalt saadaval olevast kirjandusest püstitan tulemuste kohta kaks hüpoteesi. Hüpotees 1: Lähtudes enesest tulenevast selektsioonist pakun, et kontroll- ja raamatumüüjate grupp on juba enne vaadeldavat perioodi üksteisest väärtustes ja isiksuses erinev. Pakun välja, et grupid erinevad ekstravertuses, avatuses ning meelekindluses, kuna antud isiksusjooni seostati kirjanduses eelistusega viibida välismaal.

Hüpotees 2: SW grupis toimuvad suve jooksul isiksuses ja väärtustes statistiliselt olulised muutused enesest tulenevate valikute tagajärgedel. Toetudes esimesele hüpoteesile oletan, et kinnistuvad veelgi need väärtused, mis eelnevalt juba tähtsad olid. Isiksuse muutuste koha pealt toetun vastavuse printsiibile, mis väidab, et suurenevad need isiksusjooned, mis isiku vaadeldava sündmuseni viisid.

Meetod

Uuringus osalesid kaks gruppi. Esimeseks grupiks olid õpilased, kes osalesid SW Advantage programmis ning läksid suveks USA-sse raamatuid müüma (edaspidi „SW“). Teiseks grupiks oli kontrollgrupp, kelleks olid erinevatest ülikoolidest pärit üliõpilased, kes jäid suveks Eestisse. Mõõtmised toimusid kahel korral: kevadel mai kuus ning sügisel oktoobris ja novembris.

SW grupp koosnes 18 – 25 aasta vanustest noortest ($m=20,76$; $SD=1,55$). Antud grupi värbamiseks käisin uuringut tutvustamas erinevatel firmaüritustel, kuhu olid kutsutud programmis osalejad. Värbamistöö tulemusena võttis uuringust osa 85 esmakordselt programmis osalevat noort. Siinkohal märgin ära, esmakordseid osalejaid oli kokku 150.

Kontrollgrupi värbamiseks kasutasin erinevaid meilimisliste ning samuti sotsiaalmeediat, kus kutsuti ülikoolis õppijaid osalema isiksuse ja väärtuste muutuste uuringus. Kokku õnnestus värvata 158 õpilast, vanuses 18-30 ($m=21,79$; $SD=2,00$).

SW grupi küsimustiku ülesehitusest

Katseisikute isiksuse mõõtmiseks kasutati lühendatud isiksuse küsimustikku. (Konstabel, Lönnqvist, Walkowitz, Konstabel & Verkasalo, 2011) ning väärtuste mõõtmiseks lühikest versiooni PVQ-st, (Schwartz jt, 2001) kahte väidet enesehinnangu kohta. Otsus kasutada lühendatud versioone käesolevatest küsimustest tuli asjaolust, et SW grupi valim oli piiratud (2014 osavõtjaid oli algupäraselt kokku 150) ning tekkis oht, et esitades liialt pikki küsimustikke, võib vastajate hulk väheneda. Seda eelkõige seetõttu, et see oli täiesti vabatahtlik ning mina kui uurija ei saanud garanteerida ühtegi hüve uuringus osalemise eest.

Lisaks eeltoodud küsimustikele küsiti katseisikutelt ka mõningaid üldisemaid andmeid. Kõigilt osalejatelt küsiti vanust, sugu, eriala ning kas ta on varem välismaal tööl käinud. Samuti küsiti kõigilt osalejatelt e-posti aadress, et neid oleks sügisel võimalus kutsuda kordusmõõtmisele. Lisaks eelnevatele küsimustele küsiti kummaltki grupilt ka spetsiifilisi küsimusi. SW grupilt küsiti nende inglise keele oskuse mõõtmiseks inglise keele riigieksami tulemust. Viimaks küsiti antud grupilt ka kas nad on varem välismaal töötanud. Seda põhjusel, et selgitada kuivõrd on tegu enese poolt valitud selektsiooniga.

Kontrollgrupi mõõtmisest

Kontrollgrupi küsimustik oli väga sarnane sellele, mida esitati SW grupile. Ainsa erineva asjana esitati sügisesele mõõtmisel küsimus, et kas katseisik on suvel viibinud välismaal tööl. Olgugi, et uuringusse kutsuti noori, kes jäävad suvel Eestisse oli vaja teisel mõõtmisel veenduda, et kas kõik uuringus osalejad tõepoolest Eestisse jäid.

Tulemused

Tulemustes toon välja SW ja kontrollgrupi statistiliselt olulised erinevused väärtustes ja isiksuses. Siinkohal märgin ära, et SW grupi andmeanalüüsist langes välja 32 isikut, kuna nad ei vastanud sügisesele küsimustikule. Samuti langes kontrollgrupist välja 26 isikut samadel põhjustel. Kontrollgrupist ei langenud välja ühtegi isikut ebasobivuse tõttu.

Andmeid analüüsisin kahe meetodiga, milleks oli kordusmõõtmiste ANOVA ning kevadiste ja sügiseste andmete korreleerimine.

Kordusmõõtmiste ANOVA kõik tulemused on välja toodud Tabel 1.-es. Antud analüüsist selgus, et vaadeldud grupid erinesid üksteisest juba enne suve algust (vt Tabel 1). Täpsemalt näitas andmeanalüüs, et kahe grupi ekstravertsuses esines oluline erinevus. Ekstravertsuse muutused jätkusid ka teisel mõõtmisel. Teisel mõõtmisel oli võimalik tähendada mitmeid muutuseid isiksuses, mis on kokkuvõtvalt esitatud Joonis 2.-l.

Kuna erinevalt isiksusest on väärtused hierarhilisel järjestusel toon välja, kuidas olid väärtused kummaski grupis kevadel ja sügisel järjestatud. SW grupis paiknesid väärtused järgnevalt: 1. saavutus ($m=0,972$; $SD=0,774$) 2. heasoovlikkus ($m=0,69$; $SD=0,68$) 3. hedonism ($m=0,426$; $SD=0,956$) Kontrollgrupis paiknesid väärtused seevastu 1. heasoovlikkus ($m=0,875$; $SD=0,678$) 2. saavutus ($m=0,833$; $SD=0,962$) 3. enesemääratlemine ($m=0,632$; $SD=0,786$)

Sügisesele mõõtmisel oli muutunud SW grupi väärtuste järjekord järgnevalt: 1. saavutus ($m=1,132$; $SD=0,633$) 2. heasoovlikkus ($m=0,906$; $SD=0,607$) 3. enesemääratlemine ($m=0,651$; $SD=0,571$). Kontrollgrupi väärtuste prioriteetid olid jäänud samaks kevadistega.

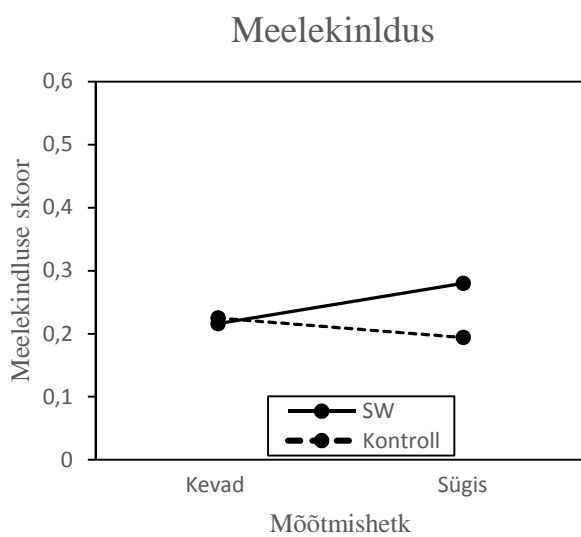
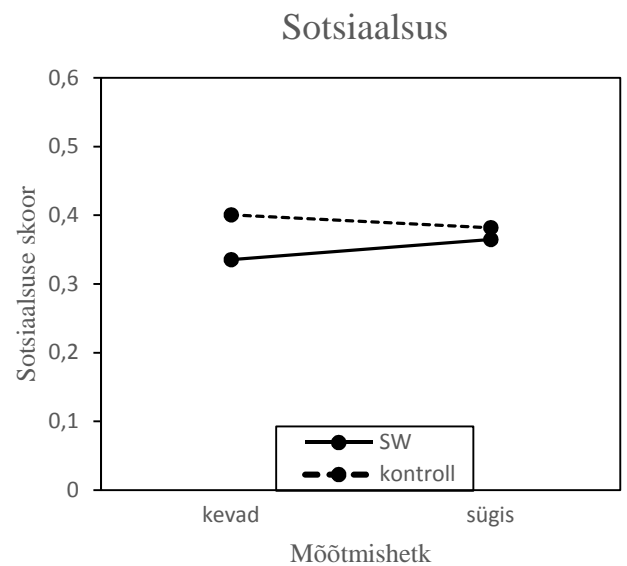
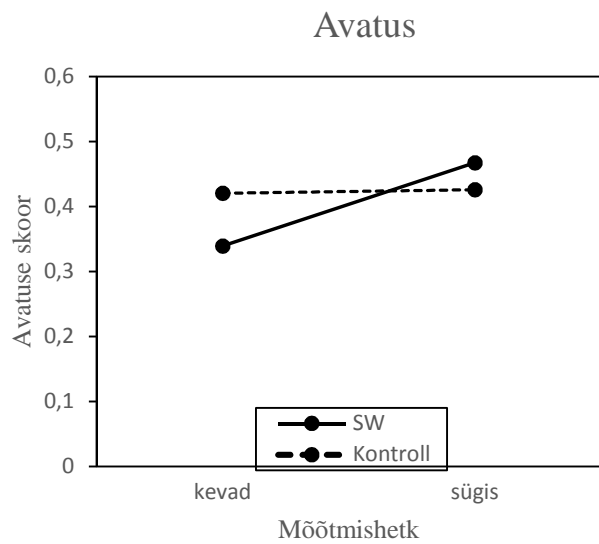
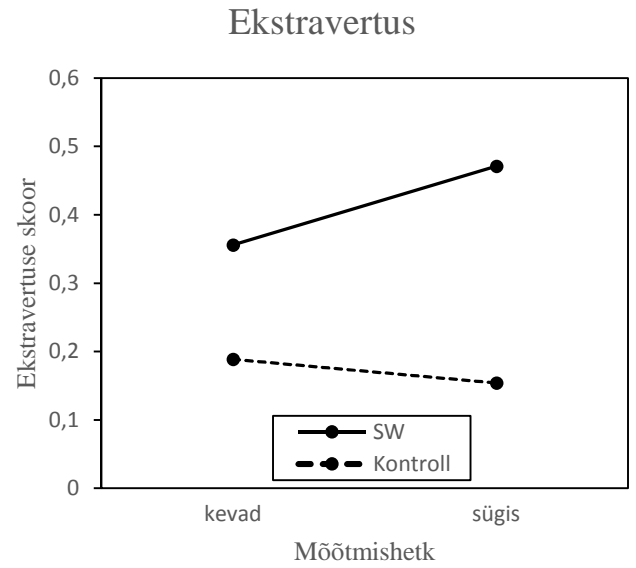
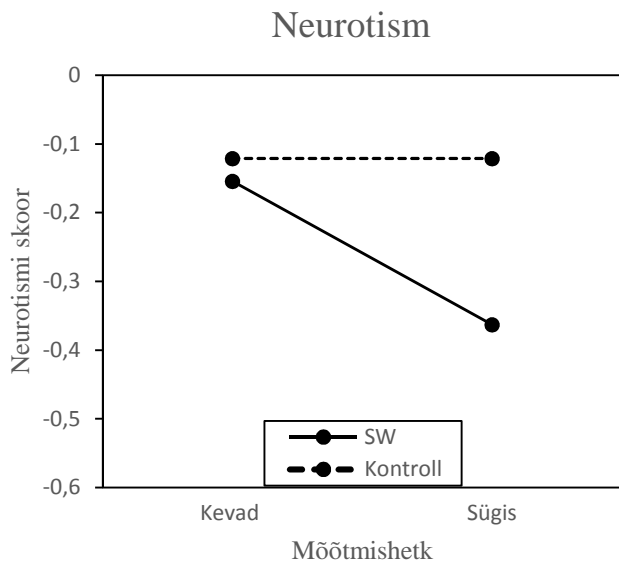
Tabel 1. Kordusmõõtmiste ANOVA tulemused

	Aeg			Aeg x Grupp			Grupp		
	F	P	²	F	p	²	F	p	²
Neurootilisus	25,757	0,000	0,123	25,757	0,000	0,123	5,616	0,19	0,30
Ekstravertsus	5,293	0,023	0,028	18,421	0,000	0,091	22,550	0,000	0,110
Avatus	20,150	0,000	0,099	16,978	0,000	0,085	0,217	0,642	0,001
Sotsiaalsus	0,189	0,665	0,001	3,061	0,082	0,016	1,132	0,289	0,006
Meelekindlus	0,864	0,354	0,005	7,263	0,008	0,038	0,599	0,440	0,003
Konformsus	4,803	0,030	0,026	3,169	0,077	0,017	0,066	0,798	0,000
Traditsioonid	1,825	0,178	0,010	0,172	0,679	0,001	0,092	0,762	0,001
Heasoovlikkus	3,163	0,077	0,017	5,569	0,019	0,030	0,449	0,504	0,002
Kõikehaaravus	2,004	0,159	0,011	0,376	0,541	0,002	2,848	0,093	0,015
Enese määratlemine	10,184	0,002	0,053	5,312	0,022	0,028	1,798	0,182	0,010
Stimulatsioon	0,436	0,510	0,002	1,150	0,285	0,006	18,875	0,000	0,093
Hedonism	1,910	0,169	0,010	1,358	0,245	0,007	0,808	0,000	0,179
Saavutus	2,911	0,090	0,016	0,367	0,545	0,002	2,345	0,127	0,013
Võim	2,281	0,133	0,012	1,065	0,303	0,006	7,026	0,009	0,037
Turvalisus	5,643	0,019	0,030	14,605	0,000	0,074	12,324	0,001	0,063

Samuti kõrvutasin mõlema grupi andmeid võrreldes kummagi rühma tunnuste korrelatsioonide olulisust. (Tabel 2) Korrelatsioonidest ilmnes, et SW grupp koges suve jooksul mitmeid muutuseid isiksuses, millest kõik ei väljendunud ANOVA-s kuna toimunud muutused ei olnud ühesuunalised. Samuti kogeti muutuseid stimulatsiooni vajaduses.

Tabel 2. Kevadise ja sügisese mõõtmiste korrelatsioonid isiksuses ja väärtustes.

	Raamatumüüjad	Kontrollgrupp	Z	p
Neurootilisus	0,610	0,831	-2,9	0,037
Ekstravertus	0,534	0,861	-4,21	0,000
Avatus	0,573	0,857	-3,78	0,000
Sotsiaalsus	0,604	0,846	-3,26	0,001
Meelekindlus	0,543	0,841	-3,7	0,000
Konformsus	0,704	0,719	-0,18	0,857
Traditsioonid	0,546	0,677	-1,27	0,204
Heasoovlikkus	0,503	0,527	-0,2	0,842
Kõikehaaravus	0,712	0,719	-0,09	0,928
Enese määratlemine	0,643	0,679	-0,38	0,704
Stimulatsioon	0,262	0,670	-3,26	0,001
Hedonism	0,490	0,661	-1,55	0,121
Saavutus	0,425	0,522	-0,75	0,453
Võim	0,801	0,793	0,13	0,896
Turvalisus	0,678	0,709	-0,36	0,718

Joonis 2. Isiksuse muutused

Järeldused ja arutelu

Uuringu tulemustes leidis kinnitust uuringu esimene hüpotees, milleks oli, et raamatumüüjate grupp ja kontrollgrupp erinevad oma väärtuste ja isiksuse poolest juba enne vaadeldavat suve. Täpsemalt tähendati et kontrollgrupp erines ekstravertsuses ning gruppide väärtuste prioriteetidid olid juba erinevad enne vaadeldud perioodi.

Samuti leidis kinnitust ka teine hüpotees, mille kohaselt muutusid mõningad isiksuse komponendid. Edasise arutelu olen jaganud kolme ossa: muutused isiksuses, muutused väärtustes ning üldine arutelu, edasiarendused ja kriitika.

Isiksusest

Muutus ekstravertsuses läheb kokku vastavuse printsiibiga (Roberts jt, 2008), mille kohaselt süvenevad need isiksusjooned, mis inimese algupäraselt muutuste tekitajani viisid, sest nagu tulemustest kajastus oli ekstravertsus võrreldes kontrollgrupiga märkimisväärselt suurem ning suve jooksul suurenes ekstravertsus veelgi.

Teisalt saab isiksuses toimunud muutusi seletada ka sotsiaalse investeerimise printsiibi järgi (Roberts jt, 2008). Nimetatud printsiibi kohaselt areneb isiksus vastavalt sellele kuidas ja kui palju pühendab inimene end välistesse ettevõtmistesse. Selleks võib olla näiteks töö. Antud mõtet toetab ka uuring, (Hudson jt, 2012) kus vaadeldi erinevatel töökohtadel töötavaid inimesi ning tähendati, et kui kognitiivselt ning emotsionaalselt töösse pühenduda võivad aset leida mitmed muutused isiksuses. Seega võiks teha oletuse, antud suve käigus toimub mingisugune psühholoogiline investering antud kollektiivi ning töösse. See järeldus on ühtlasi ka loogiline selles mõttes, et kuna töö on kohustuslik kõigile ning USA-sse saabudes tuleb tagasi teenida lennupilet, millega USA-sse saabuti on töölised juba finantsilises mõttes algupäraselt motiveeritud. Sellele lisaks toimuvad ka iga nädalavahetus meeskonna ehitamise üritused, kus tasustatakse parimaid ja muud säärast. See omakorda võiks tagada emotsionaalse investeerituse. Seega siit võib teha oletuse, et teised isiksusjooned ei olnud antud organisatsiooni kontekstis nii olulised või ei omanud tehtud tegevused lihtsalt neile mõju.

Järgmisena võiks kaaluda küsimust, et kuivõrd püsivad ning stabiilsed on antud muutused. Siinkohal on keeruline leida head võrdlust antud tingimustele, kuna analoogsed sündmuseid on suhteliselt vähe uuritud. Lähtudes saksa kaitsevägekohuslaste peal läbi viidud uuringust (Jackson jt, 2012), siis võiks pakkuda välja, et muutused on stabiilsed. Antud

uuringus pakkus autor välja, et muutused, mida sõjaväes olevad noormehed kogesid võivad olla vaid ajutised toppama jäämised, ning hiljem jõuavad nad normatiivse kasvuga järgi kontrollgrupile. Selle kontrollimiseks tegi autor peale pikema aja möödumist sõjaväes osalejatele kordusmõõtmisi, millest leidis, et muutused mis olid põhjustatud sõjaväes osalemisest olid jäänud samaks ka peale kahte ja nelja aastat. Sellest hoolimata jätkus ka normatiivne kasv.

Vaadates kontrollgrupi tulemusi kevade ja sügise lõikes, siis olid kõik tulemused ootuspärased peale ekstravertsue, mis oli teise mõõtmise ajal oluliselt madalam. Ühe anomaaliana antud tulemustes on ekstravertsuse vähenemine kontrollgrupi sügiseseel mõõtmisel (vt joonis 2)

Väärtustest

Vaadates muutuseid väärtustes, on võimalik tähendada mitmeid seaduspärasid. Esmalt väärrib mainimist asjaolu, et grupid erinesid oma väärtustelt juba mitmetes aspektides enne suve algust. Väärtustes oli võimalik tähendada statistiliselt oluliselt erinevuseid peamiselt personaalse fookuse hemisfääris. Seega saab oletada, et katses osalejad olid teatud määral individualistlikumad juba enne USA-sse minekut ning huvitatud rohkem enese arendamisest ning enesega seotud aspektidest. Samas tuleb meeles pidada et kuna kõik USA-sse minejad läbisid enne vastuvõttu mitu intervjuud, siis võis intervjuerimine olla sekkuvaks muutujaks, kuna välja sai valitud need inimesed, kes sobisid intervjuude baasil.

Väärtuste muutumise juures sai kinnitust üks hüpoteesidest, mille kohaselt oletasin, et toimub nende väärtuste areng, mis on juba inimse jaoks kinnitust leidnud. Nagu tulemustest selgus omistasid SW grupi inividid sügiseks suuremat tähtsust esikolmikus olevatele väärtustele. Teisisõnu, lähtuvalt Schwartzi teooriast, sai antud inimestele kindlamaks, mis nende elus tähtis on ning seeläbi süvenes uskumus pidada õigeks konkreetseid väärtuseid.

Ehk on siinkohal ka faktoriks asjaolu, et antud suvi sai veedetud tugevalt individualistlikus kultuuris, milleks on USA (Sun, Horn and Merritt, 2004). Omades kolm kuud kindlat mudelit tugevast individualistlikust kultuurist said ehk inividid kinnitust oma hetkelistele väärtustele. Sellele lisaks olid nad ka ümbritsetud inimeste poolt, kes püüdisid sarnaste eesmärkide poole. Sellele lisaks võiks ka välja pakkuda, et toimus teatud mõttes sotsialisatsioon. Kuna parimad raamatumüüjad said pidevalt preemiaid, siis võiks järeldada, et seeläbi tõusiski vajadus midagi saavutada veelgi olulisemaks.

Kokkuvõtvalt võib tulemuste põhjal järeldada, et antud suve jooksul sai vaadeldud grupi jaoks selgemaks, mis nende eludes tähtis on, sest kolm väärtust, millel olid kõrgeimad skoorid muutusid suve jooksul veelgi kõrgemateks.

Uuringust üldisemalt

Käesoleva uuringu tegi unikaalseks asjaolu, et uuritava vahemikul oli kindel algus ja lõpp. Teisalt oli kõigi osalejate kogemus vägagi standardiseeritud. Kõik osalejad pidid edu nimel tegema sama asja, seega tagas see suhteliselt standardsed tingimused kõigile osalejatele.

Edasiarendustest rääkides tuleb kindlasti mainida, et antud uuringut peaks kordama suurema valimiga, et paremini mõista kas antud muutused on üldistatavad. Eelkõige põhjusel, et uuringus osales ligikaudu kolmandik programmis osalejatest. Seega on alust arvata, et need inimesed erinesid ülejäänud osalejatest mingil määral. Ehk olid nad suve jooksul edukamad kui ülejäänud edukamad või võis antud grupi kõrgem ekstraversus tagada suurema tahte vastata.

Kokkuvõtvalt leian, et antud uuring on isiksuse ja väärtuste muutumise uurimises oluline, kuna sageli pole võimalik kõiki katseisikuid samadesse tingimustesse panna ning garanteerida, et nad tegelevad mõõtmiste vahel sarnaste asjadega. Seevastu antud uuringus oli katseisikute tegevuste valik minimeeritud ning kõigile olid tagatud väga sarnased tingimused.

Viited

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469–480.

Bardi, A., Buchanan, K., Goodwin, R., Slabu, L., & Robinson, M. (2013). Value stability and change during self-chosen life transitions: Self-selection versus socialization effects. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 106(1), 131-147.

Cable, D., & Parsons, C. (2001). Socialization tactics and person-organization fit. *Personnel Psychology*, 54(1), 1-23.

Caspi, A., Roberts, B. W., & Shiner, R. (2005). Personality development. *Annual Review of Psychology*, 56, 453–484.

Gandal, N., Roccas, R., Sagiv L., Wrzesniewski A. (2005). Personal value priorities of economists. *Human Relations*, 58(10), pp.1227-1252.

Hudson, N., Roberts, B., & Lodi-Smith, J. (2012). Personality trait development and social investment in work. *Journal Of Research In Personality*, 46(3), 334-344.

Jackson, J., Thoemmes, F., Jonkmann, K., Ludtke, O., & Trautwein, U. (2012). Military Training and Personality Trait Development: Does the Military Make the Man, or Does the Man Make the Military?. *Psychological Science*, 23(3), 270-277.

Konstabel, K., Lönnqvist, J., Walkowitz, G., Konstabel, K., & Verkasalo, M. (2011). The 'Short Five' (S5): Measuring personality traits using comprehensive single items. *Eur. J. Pers.*, 26(1), 13-29.

McCrae, R. R., Costa Jr, P. T. (1997). Personality Trait Structure as a Human Universal. *American Psychologist*, 52, 509-516.

Roberts, B. W., & Wood, D. (2006). Personality development in the context of the neo-socioanalytic model of personality. In D. K. Mroczek, T. D. Little, D. K. Mroczek, & T. D. Little (Eds.), *Handbook of personality development* (pp. 11–39). Mahwah, NJ US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Roberts, B. W., Walton, K. E., & Viechtbauer, W. (2006). Patterns of mean-level change in personality traits across the life course: A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 132, 1–25.

Roberts, B. W., Wood, D., & Caspi, A. (2008). The development of personality traits in adulthood. In O. P. John, R. W. Robins, & L.A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (3rd ed., pp. 375–398). New York: The Guilford Press.

Schneider, B. (1987). The people make the place. *Personnel Psychology*, 40, 437–453.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, pp. 1–65). New York, NY: Academic Press.

Schwartz, S. H., & Bardi, A. (1997). Influences of adaptation to communist rule on value priorities in Eastern Europe. *Political Psychology*, 18, 385–410.

Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., & Harris, M. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 519-542.

Specht, J., Egloff, B. and Schmukle, S. (2011). Stability and change of personality across the life course: The impact of age and major life events on mean-level and rank-order stability of the Big Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(4), pp.862-882.

Specht, J., Egloff, B., & Schmukle, S. C. (2011). Stability and change of personality across the life course: The impact of age and major life events on mean-level and rank-order stability of the Big Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 862–882.

Sun, T., Horn, M. and Merritt, D. (2004). Values and lifestyles of individualists and collectivists: a study on Chinese, Japanese, British and US consumers. *Journal of Consumer Marketing*, 21(5), pp.318-331.

Zimmermann, J., & Neyer, F. (2013). Do we become a different person when hitting the road? Personality development of sojourners. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 105(3), 515-530.

Tänuavaldused

Tahan tänada

- SW Advantage't, et nad võimaldasid oma firma liikmete andmete kogumise ning uuringu tutvustamise
- Uuringus osalejaid, et nad omast vabast tahtest aitasid läbi viia seda uuringut.
- Oma juhendajaid, kes olid suureks abiks ka hetkedel, mil kellelgi aega ei olnud!

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Karl Lomp
